

Oskar Krejčí

POLITICKÁ PSYCHOLOGIE

Ekopress: Praha, 2004, 320 stran.

Politická psychologie je oblastí aplikované psychologie, která se pokouší popsat, porozumět, analyzovat a předpovídat psychologické aspekty politického chování a prožívání jedinců, malých sociálních skupin i velkých sociálních skupin/davů.

Politická psychologie tedy zkoumá politické chování a postoje, politickou kulturu, politickou socializaci, zabývá se autoritářskou osobností, hodnotami v politice a dalšími jevy.

I z důvodu zkoumaných témat bývá politická psychologie vnímána nejčastěji jako oblast mezi sociální psychologií a psychologii osobnosti.

Politickou psychologii však lze rovněž klasifikovat jako interdisciplinární obor, který využívá poznatky mnoha sociálních věd, především: psychologie (sociální, obecné, vývojové), politologie, sociologie, filozofie, historie ad.

Kniha *Politická psychologie* od Oskara Krejčího (autora knih *Mezinárodní politika*, *Geopolitika středoevropského prostoru*, *Kniha o volbách*, *Povaha dnešní krize* ad.) si klade za cíl „seznámit české a slovenské zájemce s předmětem politické psychologie“ a „inspirovat studenty i profesory politologie k bádání v oblasti politické psychologie“ (s. 9). Neméně podstatným cílem je skutečnost, že tato kniha je první monografií zachycující vývoj politické psychologie až po současnost.

Autor knihu rozčlenil na 9 obsáhlých kapitol a závěr. První kapitola s názvem „Potřeba politické psychologie“ je historickým exkurzem do politické psychologie v období před koncem 19. století, čtenář má rovněž možnost se seznámit s vývojem psychologie

jako vědy (Wilhelmem Wundtem počínaje), s předchůdci politické psychologie (J. Lockem, N. Machiavellim), s hlavními tématy psychologie (dědičnost vs. prostředí – nature/nurture) a s vymezením a představiteli politické psychologie. Politická psychologie je definována jako „aplikace poznatků psychologie na politiku“ či jako studium psychických komponent politického chování a jednání člověka (s. 22).

Druhá kapitola se věnuje historii politické psychologie, kterou Krejčí spojuje se jmény a koncepcemi Gustava Le Bona, Vilfreda Pareta, George Sorela a Gaetana Moscy.

V obsáhlé subkapitole je popsán psychoanalytický přístup, zmiňována je i kognitivní a humanistická psychologie. Následně jsou uvedeny významné osoby a díla politické psychologie Grahama Wallase, Harolda D. Lasswella a mnoha dalších autorů (přehled na s. 40–41), rovněž je představena Mezinárodní společnost politické psychologie (ISPP).

Z českých a slovenských autorů zabývajících se politickou psychologií Krejčí uvádí J. Výrosta, L. Lovaše, M. Klicperovou-Baker, V. Chrze, M. Nakonečného, J. Hoskovce, K. Hnilicu, J. Plichtovou, E. Brozmanovou a O. Bereckou.

Třetí kapitola si všímá osobnosti v politice (charakteru, pudů, zájmů, potřeb, postojů a motivů), jež „je funkčním celkem jedince určujícím, jak probíhají jeho duševní činnosti, jaké jsou zákonitosti jeho chování i jednání a jak jsou řízeny jeho prožitky a činy“ (s. 52).

Pro politologa je zajímavé Eysenckovo schéma politické orientace (s. 72), které na souřadnicích autoritářské/demokratické a radikální/konzervativní zachycuje politické osobnosti komunisty, socialisty, liberála, konzervativce a fašisty.

Podnětná je v této souvislosti i tzv. machiavelská osobnost se čtyřmi hlavními charakteristikami: relativním nedostatkem citů v mezilidských vztazích, nedostatkem zájmu

o konvenční morálku, absencí psychopatologie osobnosti a nízkou oddaností ideologii – kterou lze diagnostikovat pomocí testů machiavelismu (škály Mach I-IV).

Následující kapitola se věnuje hodnotám, světovému názoru, předsudkům, ideologiím a politické kultuře, se kterými je člověk konfrontován při procesu politické socializace, kterou lze vnímat jako „začleňování jednotlivce do politických vztahů“ odehrávající se při procesu socializace jako takové, jejímiž hlavními činiteli jsou rodina, škola, generační vrstva a masové sdělovací prostředky (s. 117). Autor upozorňuje i na možnou propagandu masmédií, jakožto „systematickou aktivitu zaměřenou na změnu hodnot a postojů, a to s cílem orientovat jednání jednotlivce či skupin“ a uvádí příklady (válka v Perském zálivu, bombardování Jugoslávie, válka proti Iráku), kdy televizní zpravodajství vytváří v „divákovi iluze o tom, že se událostí účastní“ (s. 126).

Pátá kapitola popisuje agresi v politice a autoritářskou osobnost. Agrese je definována a rozčleněna dle psychologické literatury na agresi altruistickou, nepřátelskou, impulzivní, pudovou, maligní, obrannou a benigní, přičemž vychází z „klasických prací“ K. Lorenze, D. Morrise, E. Fromma, A. Bandury a dalších. K pochopení agrese jsou vysvětleny i pojmy související: frustrace a deprivace. V souvislosti s násilím v politice jsou zmiňovány pojmy genocida, masové zabíjení a terorismus, který je definovaný jako „systematické užívání fyzického násilí, a to převážně vůči civilistům“ (s. 153). Následující popis autoritářské osobnosti je de facto klasickým tématem politické psychologie, který se rozvíjel především v důsledku nástupu fašismu k moci a je spojen se jmény E. Fromma, W. Reicha, T. Adorna a dalších.

Jen pro zajímavost lze v této souvislosti uvést, že nástup A. Hitlera k moci poznamenal i celou jednu generaci psychologů a psychoterapeutů (Lewina, Koffku, Wertheimera, Köhlera, ale i Freuda ad.).

Kapitola zabývající se spoluprací a solidaritou se mj. zabývá morálním vývojem Lawrence Kohleberga, který rozlišuje 3 úrovně morálního vývoje (dělené do 6 stadií): prekonvenční (stadium heteronomní morálky, instrumentální morálky), konvenční (stadium interpersonální morálky, morálka sociálního systému) a postkonvenční (morálka sociálního blahobytu, morálka univerzální) (s. 200–1, tab. 8).

V této souvislosti se autor mohl zmínit i o kriticích mravního vývoje, z nichž jistě nejznámější byla Carol Gilliganová, která Kohleberga obvinila z toho, že jeho škála zvýhodňuje muže, kteří jsou orientováni na spravedlnost, poctivost a umisťují se výše (morálka sociálního systému), zatímco ženy upřednostňují dobré vztahy a péči (stadium interpersonální morálky). Nutno podotknout, že tzv. Heinzovo dilema v knize popisované bylo skutečně předkládáno pouze chlapcům z chicagské oblasti.

Sedmá kapitola začíná otázkou: Kdo je to „politický vůdce“?

V samém začátku kapitoly je uveden koncept „politické narkomanie“, který předpokládá, že se při významné činnosti v organismu produkuje hormon, který působí podobně jako narkotika a dává člověku pozitivní emoce, a proto se mohou dostavit i „abstinenční příznaky“.

Pro politologa mohou být přínosné závěry výzkumu M. Hermannové, které uvádí šest hlavních osobnostních charakteristik. Těmito charakteristikami jsou: základní politické hodnoty, politický styl, motivace pro zisk z vedoucí pozice, reakce na stres a tlak, politické klima socializace.

Na následujících stranách je uvedena typologie politických vůdců dle faktorové analýzy tzv. „velké pětky“, Laswelova typologie (agitátor, administrátor, teoretik), Barberova typologie prezidentů a další. V další subkapitole je představena psychohistorie a psychobiografie, které se zabývají deskripcí jednotlivých politiků (asi nepřekvapí, že nejčastěji

studovanou persónou již od třicátých let je A. Hitler, jehož osobnostní rysy popisovali např. T. G. Masaryk, E. Fromm, G. Jung atd.).

Další kapitola si všímá veřejnosti a politických skupin. Krejčí zdůrazňuje, že „v určitých podmínkách může dojít k politizaci každé sociální skupiny, nebo alespoň k jejímu politicko-ideologickému chápání“ (s. 265). Krejčí představuje i nevolební výzkum veřejného mínění v souvislosti s válečnými konflikty v Koreji a ve Vietnamu, přičemž změny postojů k válce korelují s důvěrou v prezidenta.

Devátá kapitola věnující se omezené politické racionalitě např. popisuje koncepty kognitivní konzistence a kognitivní disonance (L. Festingera), všímá si politické zásadovosti a politického přesvědčení, skupinového myšlení, chování politiků v krizi. V této souvislosti je zajímavá hypotéza, že „intenzivní a dlouhodobé politické krize ještě více prohlubují negativní rysy státníka“.

V samotném závěru knihy autor konstatuje, že v současnosti „dochází k poklesu významu politiky a k jejímu odcizování“ (s. 309). I to je pro současnou pomalu se rozvíjející politickou psychologii v České republice výzva.

Kniha *Politická psychologie* Oskara Krejčího je inspirativní a některé hypotézy přímo vybízí s tímto dílem vést dialog, přemýšlet. Na více než 300 stranách textu je vysvětleno mnoho základních pojmů charakteristických pro oblast politické psychologie, uvedeno několik sociálněpsychologických experimentů (z nichž některé později byly označeny za neetické, např. experiment „poslušnosti“ Stanleyho Milgrama či „vězeňský experiment“ Philipa Zimbarda – v němž sehrála roli i deindividuace dobrovolníků, anonymita uniform), tabulek i schémat. Knize lze vytknout pouze chybějící jmenný rejstřík. Psychoanalytické a etologické zaměření knihy upozaduje sice poznatky kognitivní a vývojové psychologie, ale nepůsobí rušivě.

Lze konstatovat, že autor splnil cíl, který si na začátku knihy stanovil – práce je inspirující a rozhodně není učebnicí psychologie pro politology, seznamuje zájemce o politickou psychologii s historií i současným stavem bádání. Lze ocenit vydání této knihy, která si jistě najde čtenáře nejenom mezi politology, ale i psychology či sociology.

*Josef Smolik, Fakulta sociálních studií
Masarykovy univerzity v Brně*

Stanislav Balík, Michal Kubát

TEORIE A PRAXE TOTALITNÍCH A AUTORITATIVNÍCH REŽIMŮ

Dokořán, 1. vyd. 2004, 167 stran.

Kniha *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* autorů Balíka a Kubáta nabízí systematický přehled teorií včetně pojmosloví týkající se problematiky nedemokratických režimů, přičemž autoři ve snaze přiblížit dané téma neopomněli stručně představit konkrétní příklady z praxe. To činí publikaci velmi atraktivní, protože čtenář tak má možnost konfrontovat uvedené teorie totalitních a autoritativních režimů s praktickým fungováním. Sami autoři v předmluvě vysvětlují, že jedním z hlavních záměrů publikace je ujasnění a jakási inventura pojmů, které jsou systematicky devalvovány častým zjednodušováním zejména ze strany historiků, politických aktérů či žurnalistů. Z tohoto důvodu je kniha vedena spíše v politologické než v historiografické rovině. Ambicí autorů bylo napsat knihu, která by se stala první českou publikací, jež zprostředkovává výsledky politologického výzkumu nedemokratických režimů, které se do té doby objevo-